

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2026-356-17>

УДК 338.43:351.82:338.246.2(477)

JEL classification: Q18, H83, O13, P48

СЕЛЮТИН Сергій

ЗВО «Університет трансформації майбутнього»

<http://orcid.org/0020-0003-8018-8539>

sselutin008@gmail.com

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДАПТИВНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ І ПІСЛЯВОЄННИХ ЗМІН

У статті досліджено теоретико-методичні засади інституційного забезпечення адаптивної аграрної політики України в умовах воєнних і післявоєнних змін. Обґрунтовано, що повномасштабна війна радикально змінила функції аграрної політики: вона має забезпечувати не лише конкурентоспроможність сільського господарства, експортну спроможність та підтримку виробників, а й продовольчу безпеку, територіальну стійкість, відновлення пошкодженої інфраструктури, демінування земель, захист локальних продовольчих систем, координацію міжнародної допомоги та інтеграцію до європейського аграрного простору. За таких умов ключовою проблемою стає не стільки наявність окремих інструментів підтримки, скільки спроможність інституцій узгоджено, швидко й доказово застосовувати їх у різних регіональних і безпекових ситуаціях. Розкрито зміст інституційного забезпечення адаптивної аграрної політики як сукупності формальних правил, організаційних структур, процедур координації, цифрових реєстрів, фінансових механізмів, партнерських платформ і механізмів відповідальності, які дозволяють державі та громадам переходити від реактивного управління до випереджального реагування. Акцентовано увагу на необхідності узгодження дій центральних органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, військових адміністрацій, аграрного бізнесу, фермерських об'єднань, наукових установ, банківського сектору та міжнародних партнерів. Запропоновано структуру інституційного механізму адаптивної аграрної політики, що включає стратегічний, нормативно-правовий, координаційний, фінансовий, цифрово-аналітичний, територіальний, інфраструктурно-відновлювальний та євроінтеграційний контури. Доведено, що саме інтеграція цих контурів створює передумови для ефективного управління аграрним сектором у період війни та післявоєнного відновлення. Результати дослідження можуть бути використані під час удосконалення стратегічних документів аграрної політики, програм підтримки виробників, регіональних планів відновлення та інституційних механізмів продовольчої безпеки.

Ключові слова: інституційне забезпечення, адаптивна аграрна політика, аграрний сектор, воєнні зміни, післявоєнне відновлення, продовольча безпека, публічне управління, євроінтеграція.

SELUTIN Serhii

Higher Educational Institution "University of Future Transformation"

INSTITUTIONAL SUPPORT FOR UKRAINE'S ADAPTIVE AGRARIAN POLICY IN THE CONDITIONS OF WAR AND POST-WAR CHANGES

The article examines the theoretical and methodological foundations of institutional support for Ukraine's adaptive agrarian policy in the conditions of war and post-war changes. It is substantiated that the full-scale war has radically transformed the functions of agrarian policy. It must ensure not only agricultural competitiveness, export capacity and producer support but also food security, territorial resilience, reconstruction of damaged infrastructure, demining of agricultural land, protection of local food systems, coordination of international assistance and integration into the European agrarian space. The institutional support of adaptive agrarian policy is interpreted as a set of formal rules, organisational structures, coordination procedures, digital registers, financial mechanisms, partnership platforms and accountability arrangements that enable the state and local communities to move from reactive management to anticipatory response. Particular attention is paid to the need to coordinate the actions of central executive authorities, local self-government bodies, military administrations, agribusiness, farmers' associations, research institutions, the banking sector and international partners. The article proposes a structure of the institutional mechanism of adaptive agrarian policy, which includes strategic, legal and regulatory, coordination, financial, digital-analytical, territorial, infrastructural-recovery and European integration contours. It is proved that the integration of these contours creates prerequisites for effective governance of the agricultural sector during war and post-war recovery.

Keywords: institutional support, adaptive agrarian policy, agricultural sector, war changes, post-war recovery, food security, public governance, European integration.

Стаття надійшла до редакції / Received 11.06.2026

Прийнята до друку / Accepted 15.07.2026

Опубліковано / Published 27.08.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

© СЕЛЮТИН Сергій

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ.

Воєнні та післявоєнні зміни формують для аграрної політики України принципово нове інституційне середовище. Якщо у довоєнний період головними акцентами були підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва, розвиток експорту, земельна реформа, державна підтримка та інтеграція до світових ринків, то в умовах повномасштабної війни до цих завдань додалися безпекові, гуманітарні, інфраструктурні та територіальні виміри. Аграрний сектор має одночасно виробляти продовольство, підтримувати економіку, забезпечувати зайнятість, формувати валютні надходження, гарантувати продовольчу доступність для

населення та відновлювати виробничий потенціал у громадах, що зазнали руйнувань. У таких умовах вирішального значення набуває інституційне забезпечення аграрної політики. Навіть наявність достатніх фінансових ресурсів або окремих програм підтримки не гарантує результату, якщо відсутні чіткі правила, відповідальні суб'єкти, цифрові реєстри, прозорі процедури, міжвідомча координація, територіальна диференціація та механізми зворотного зв'язку з виробниками. Проблема полягає в тому, що чинна інституційна система аграрного управління історично формувалася переважно для відносно стабільних умов. Війна ж вимагає швидкого реагування, одночасного управління кількома типами ризиків і постійного коригування інструментів політики.

Інституційна слабкість проявляється у фрагментарності повноважень, недостатній інтеграції аграрної, фінансової, транспортної, безпекової, екологічної та регіональної політики, обмеженій спроможності громад формувати власні плани продовольчої стійкості, недостатній прозорості даних про пошкоджені активи й потреби виробників, а також у складності доступу малих і середніх агровиробників до програм підтримки. Окремою проблемою є координація міжнародної допомоги, яка має узгоджуватися з національними пріоритетами, а не заміщувати їх ситуативними проектами. Зв'язок проблеми з важливими науковими і практичними завданнями полягає в необхідності розроблення інституційної архітектури адаптивної аграрної політики. Така архітектура повинна забезпечувати здатність держави й громад швидко переходити від оцінки ситуації до прийняття рішень, від загальних програм до адресної підтримки, від розрізнених баз даних до доказового управління, від централізованого розподілу ресурсів до партнерської взаємодії з бізнесом і місцевим самоврядуванням. Саме тому дослідження інституційного забезпечення адаптивної аграрної політики є актуальним для розвитку економічної науки, публічного управління та практики післявоєнного відновлення України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Наукові підходи до інституційного забезпечення аграрної політики ґрунтуються на поєднанні досліджень державного регулювання, сільського розвитку, продовольчої безпеки, ринкової інфраструктури та механізмів підтримки агровиробників. О. Нів'євський, П. Мартишев і С. Кваша аналізують аграрну політику України як систему політичних, економічних і інституційних рішень, що сформувалася у процесі трансформації аграрного сектору після здобуття незалежності [1]. У цій праці важливим є розгляд сучасної інституційної архітектури аграрної політики, взаємозв'язку державних інструментів із результативністю аграрного виробництва та ролі агропродовольчого сектору в економіці й глобальній продовольчій безпеці.

Питання наслідків окремих регуляторних рішень для аграрних ринків розглядається у роботі О. Нів'євського, Р. Нейтера, О. Галиці, П. Мартишева та О. Донченка [2]. Автори демонструють, що податкові та регуляторні зміни можуть по-різному впливати на різні групи учасників аграрного ринку. Для інституційного забезпечення адаптивної політики це означає, що кожен інструмент має супроводжуватися попереднім аналізом впливу, оцінюванням вигод і втрат для різних груп виробників, а також механізмом коригування у разі негативних наслідків.

О. Бородіна та І. Прокопа у працях з інклюзивного сільського розвитку наголошують на необхідності врахування соціального, територіального та громадського вимірів аграрної політики [3]. Їхній підхід дає підстави розглядати інституційне забезпечення не лише як діяльність центральних органів влади, а як систему взаємодії держави, громад, виробників і сільського населення. Наукова доповідь за редакцією О. Бородіної та О. Шубравської підкреслює, що аграрний розвиток має бути пов'язаний із оновленням сільської економіки, зайнятістю, локальними ринками та соціальною якістю розвитку [4]. Саме ці положення є важливими для післявоєнного відновлення, оскільки руйнування торкаються не тільки підприємств, а й соціальної тканини сільських територій.

Фундаментальні положення щодо стратегічного розвитку аграрного сектору України розкрито у працях Ю. Лупенка та В. Месель-Веселяка [5]. Їхній підхід до стратегічних напрямів розвитку сільського господарства орієнтує на поєднання виробничої модернізації, державної підтримки та структурних змін. Водночас сучасні умови потребують доповнення стратегічної логіки інституційною адаптивністю, оскільки темп змін у воєнний період значно перевищує можливості традиційного планування.

Емпіричні дані Київської школи економіки щодо воєнних втрат аграрного сектору, пошкодження активів, непрямих економічних втрат і потреб відновлення дозволяють конкретизувати проблеми, на які має реагувати інституційна система [6]. Звіти FAO щодо впливу війни на сільські домогосподарства й аграрні засоби існування фокусують увагу на вразливості малих виробників і локальних продовольчих систем [7]. У сукупності ці джерела доводять, що інституційне забезпечення адаптивної аграрної політики має поєднувати макrorівневе стратегічне управління з мікрорівневим розумінням потреб виробників і громад.

У межах інституційного підходу особливе значення має праця О. Нів'євського, П. Мартишева та С. Кваші, у якій аграрна політика України розглядається через еволюцію державного регулювання, політичну економію ухвалення рішень, структуру виробників і сучасну інституційну конфігурацію агропродовольчого сектору [1]. Для теми цієї статті важливо, що автори не обмежуються описом окремих інструментів підтримки, а показують залежність результатів політики від якості інституцій, правил ринку, взаємодії

держави і виробників. Це дає підстави розглядати інституційне забезпечення адаптивної політики як ключову умову її практичної дієвості.

Дослідження О. Бородіної, І. Прокопи та О. Шубравської формують важливе методологічне підґрунтя для розуміння аграрної політики як політики сільського розвитку, а не лише підтримки аграрного виробництва [3; 4]. У цих працях акцентовано, що інституційні рішення мають враховувати соціальну структуру села, зайнятість, локальні ринки, добробут домогосподарств, участь громад і якість територіального розвитку. В умовах війни та післявоєнного відновлення це положення набуває особливої ваги, адже аграрні втрати проявляються не тільки у зниженні виробництва, а й у руйнуванні людського, соціального та інфраструктурного потенціалу територій.

Окрему роль у сучасному науковому та експертному дискурсі відіграють дослідження Київської школи економіки щодо втрат і потреб аграрного сектору внаслідок війни [6]. Вони посилюють аргументацію на користь доказового інституційного забезпечення, за якого рішення щодо відновлення, компенсацій, інвестицій і підтримки мають спиратися на оцінку фактичних пошкоджень, непрямих втрат, потреб виробників і пріоритетів територій. Таким чином, інституційна адаптивність повинна ґрунтуватися не на адміністративній інтуїції, а на постійно оновлюваних даних та прозорих критеріях ухвалення рішень.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Попри наявність досліджень з аграрної політики, інституційного розвитку, продовольчої безпеки та сільського відновлення, недостатньо розробленим залишається питання інституційної архітектури саме адаптивної аграрної політики. Невирішеними залишаються питання розмежування повноважень між центральними органами влади, військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування у сфері продовольчої стійкості; інтеграції цифрових реєстрів із бюджетними програмами; формування інституційної відповідальності за відновлення аграрної інфраструктури; залучення фермерських об'єднань до розроблення політики; узгодження інструментів державної підтримки з євроінтеграційними вимогами. Це зумовлює необхідність теоретичного обґрунтування інституційного механізму адаптивної аграрної політики України в умовах воєнних і післявоєнних змін.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні інституційного забезпечення адаптивної аграрної політики України, визначенні його ключових контурів, функцій і принципів реалізації в умовах воєнних і післявоєнних змін, а також у формуванні наукових пропозицій щодо підвищення спроможності інституцій забезпечувати продовольчу безпеку, відновлення аграрного сектору та сталий сільський розвиток.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Інституційне забезпечення адаптивної аграрної політики доцільно розглядати як систему формальних і неформальних правил, організаційних структур, процедур координації, фінансових механізмів, цифрових інструментів і партнерських платформ, що забезпечують спроможність агропродовольчої системи реагувати на зміни середовища. У такому розумінні інституції не обмежуються міністерствами чи законами. Вони охоплюють спосіб взаємодії держави з виробниками, громадами, банками, страховими компаніями, науковими установами, міжнародними організаціями та громадськими об'єднаннями. Саме якість цієї взаємодії визначає, чи буде аграрна політика адаптивною.

Функціонування інституційного механізму доцільно організувати як управлінський цикл. На першому етапі здійснюється моніторинг ризиків і потреб. На другому – формується сценарна оцінка ситуації за регіонами і видами виробників. На третьому – визначається набір інструментів підтримки. На четвертому – забезпечується фінансування й організаційне виконання. На п'ятому – проводиться оцінювання результатів за показниками продовольчої безпеки, виробничої стійкості, зайнятості, доступу до ринків і відновлення інфраструктури. На шостому – політика коригується відповідно до отриманих даних. Такий цикл дозволяє уникнути ситуації, коли програми підтримки продовжують діяти за інерцією, навіть якщо потреби аграрного сектору змінилися [3-5].

Особливу увагу варто приділити участі місцевого самоврядування та громад. Саме громади найчастіше першими бачать проблеми доступності продовольства, пошкодження локальної інфраструктури, потреби фермерів, дефіцит трудових ресурсів і соціальну вразливість населення. Водночас вони не завжди мають фінансову та експертну спроможність для підготовки якісних проектів відновлення. Тому інституційна модель має передбачати методичну підтримку громад, типові плани продовольчої стійкості, навчання фахівців, доступ до даних і механізми співфінансування проектів.

Наукові установи та заклади вищої освіти також мають бути інтегровані в інституційне забезпечення адаптивної аграрної політики. Їхня роль полягає у розробленні методик оцінювання ризиків, прогнозуванні виробництва, аналізі ринкових тенденцій, підготовці кадрів для громад і аграрного бізнесу, супроводі інноваційних проектів, дорадництві та експертизі програм відновлення. Без наукової підтримки адаптивна політика ризикує залишитися набором адміністративних реакцій, а не системою випереджального управління.

Таким чином, інституційне забезпечення адаптивної аграрної політики є багаторівневою системою, що поєднує правові, організаційні, фінансові, цифрові, територіальні та партнерські механізми. Його основне завдання полягає в тому, щоб перетворити аграрну політику на здатну до навчання систему, яка накопичує дані, оцінює результати, коригує інструменти і підтримує продовольчу безпеку навіть за умов тривалої нестабільності.

Інституційне забезпечення адаптивної аграрної політики доцільно розглядати як багаторівневу систему, що поєднує нормативні правила, організаційні структури, процедури координації, інформаційні ресурси, фінансові інструменти, механізми участі заінтересованих сторін і контроль результативності. У воєнних умовах така система має бути здатною функціонувати за неповної інформації, швидко реагувати на зміни безпекової ситуації, розподіляти ресурси між територіями з різним рівнем ураження та забезпечувати прозорість рішень. У післявоєнний період її завданням стане перехід від режиму кризового реагування до режиму модернізації, відновлення і європейської інтеграції аграрного сектору.

Першим елементом інституційної архітектури є нормативно-правовий контур. Він визначає цілі аграрної політики, повноваження суб'єктів, процедури надання підтримки, вимоги до прозорості, правила використання земель, стандарти безпечності продукції та порядок взаємодії з міжнародними партнерами. Однак сама наявність нормативної бази не гарантує адаптивності. Важливо, щоб законодавство містило механізми перегляду політики, оцінювання впливу, публічних консультацій і швидкого запуску тимчасових антикризових інструментів із чітко визначеними межами. Інакше правове регулювання може бути або надто повільним, або надто фрагментарним для реальних потреб агропродовольчої системи.

Другим елементом є організаційний контур, який охоплює центральні органи виконавчої влади, обласні та районні військові адміністрації, органи місцевого самоврядування, державні агентства, установи з питань безпечності харчових продуктів, інфраструктурні організації та інституції підтримки бізнесу. Основна проблема полягає не стільки у кількості суб'єктів, скільки у якості їхньої взаємодії. Адаптивна аграрна політика потребує не паралельних рішень, а узгодженого управлінського циклу, у якому інформація з громад швидко потрапляє на центральний рівень, а державні програми оперативного адаптуються до фактичних потреб територій.

Третім елементом є координаційний контур. У кризових умовах аграрна політика перетинається з політикою безпеки, логістики, енергетики, фінансів, соціального захисту, екології, регіонального розвитку та міжнародної допомоги. Тому потрібні постійні координаційні платформи, які об'єднують представників держави, громад, аграрних асоціацій, банків, донорів і наукових установ. Завдання таких платформ полягає не лише в обміні інформацією, а й у погодженні пріоритетів, уникненні дублювання програм, визначенні територій першочергової підтримки та формуванні спільних стандартів оцінювання результатів [9].

Четвертим елементом є інформаційно-аналітичний контур. Адаптивна політика неможлива без якісних даних про землі, виробників, пошкодження, посіви, врожайність, логістику, ціни, доступ до кредитів, потреби громад і стан продовольчого забезпечення. Цифрові реєстри повинні бути не розрізненими базами, а пов'язаною системою управлінської інформації. Це дозволить швидко виявляти, які виробники потребують підтримки, які громади мають ризики продовольчого дефіциту, де необхідне відновлення інфраструктури, а де доцільно стимулювати переробку або кооперацію. Особливо важливими є захист персональних даних, кібербезпека і зрозумілі правила доступу до інформації.

П'ятим елементом є фінансово-інституційний контур. Він має забезпечувати зв'язок між бюджетними програмами, кредитними інструментами, грантами, гарантіями, міжнародною допомогою і місцевими програмами розвитку. У воєнний період фінансові ресурси обмежені, тому інституційна якість розподілу підтримки стає не менш важливою, ніж її обсяг. Потрібні прозорі критерії пріоритетності, зокрема рівень пошкоджень, значення виробника для локального продовольчого забезпечення, кількість робочих місць, здатність проекту створювати додану вартість і його відповідність цілям відновлення. Це дозволяє уникати ситуативного розподілу коштів.

Шостим елементом є територіальний контур. Громади повинні бути не пасивними отримувачами державної політики, а активними учасниками її формування. Саме на місцевому рівні найкраще видно стан доріг, складів, ринків, земельних ресурсів, потреб населення і можливості виробників. Тому доцільним є запровадження місцевих планів агропродовольчої стійкості, які узгоджуються з обласними стратегіями та державними програмами. Такі плани можуть визначати критичну інфраструктуру, потенціал локального виробництва, потреби у фінансуванні, резервні канали постачання, можливості кооперації та заходи підтримки вразливих груп [7].

Сьомим елементом є партнерський контур. Адаптивна аграрна політика не може бути реалізована виключно адміністративними методами. Вона потребує участі аграрних асоціацій, кооперативів, дорадчих служб, наукових установ, громадських організацій, переробних підприємств, логістичних операторів, банків та міжнародних партнерів. Партнерство дає можливість залучати експертизу, співфінансування, нові технології та канали комунікації з виробниками. Водночас таке партнерство має бути інституційно оформленим: із правилами представництва, уникненням конфлікту інтересів, публічністю рішень і відповідальністю за результати.

Восьмим елементом є кадровий контур. Якість аграрної політики залежить від компетентності службовців, управлінців громад, фахівців дорадчих служб і менеджерів програм підтримки. Воєнні й післявоєнні зміни потребують нових знань: управління ризиками, проєктного менеджменту, роботи з цифровими реєстрами, оцінювання збитків, залучення міжнародного фінансування, підготовки заявок, комунікації з виробниками та моніторингу результатів. Тому інституційне забезпечення повинно включати постійне навчання кадрів, типові методики, консультаційні центри й мережі обміну практиками між громадами.

Дев'ятим елементом є контрольний і оціночний контур. Адаптивність означає не лише здатність швидко змінювати рішення, а й уміння оцінювати їхні наслідки. Кожна суттєва програма підтримки має супроводжуватися показниками результативності: кількістю підтриманих виробників, відновленими площами, створеними робочими місцями, приростом переробки, поліпшенням доступності продовольства, скороченням логістичних витрат, рівнем задоволеності учасників. Важливо оцінювати не тільки освоєння коштів, а й реальний ефект для продовольчої безпеки та сільського розвитку.

У післявоєнному періоді інституційне забезпечення має бути спрямоване на подолання ризику фрагментарного відновлення. Якщо різні програми відбудови, підтримки бізнесу, розвитку громад, інфраструктури та інтеграції з ЄС реалізовуватимуться без єдиного механізму координації, аграрний сектор може отримати нерівномірний розвиток: одні території швидко інтегруються в нові ринки, а інші залишаються з пошкодженими землями, нестачею кадрів і слабкою інфраструктурою. Тому потрібен інституційний механізм просторової пріоритезації, який враховує рівень втрат, потенціал відновлення, соціальну значущість виробництва і можливість створення доданої вартості.

Євроінтеграційний вимір також змінює вимоги до інституційної архітектури аграрної політики. Наближення до європейських підходів означає посилення вимог до якості управління, прозорості підтримки, екологічних стандартів, безпечності продукції, системи контролю, розвитку сільських територій і справедливих умов конкуренції. Україна має не механічно копіювати окремі інструменти, а адаптувати їх до власних безпекових, фінансових і територіальних умов. Це потребує інституційної спроможності перекладати європейські вимоги на зрозумілі процедури для виробників, громад і органів влади.

З практичного погляду доцільно запровадити інституційний паспорт адаптивної аграрної політики. У такому паспорті можуть фіксуватися цілі політики, відповідальні суб'єкти, джерела даних, фінансові інструменти, критерії підтримки, строки реалізації, механізми координації, показники результативності та порядок перегляду рішень. Паспорт не замінює законів чи стратегій, але допомагає перетворити загальні положення на зрозумілий управлінський механізм. Його перевага полягає в тому, що він робить політику прозорою для виробників, громад, контролюючих органів і міжнародних партнерів [10-11].

Таким чином, інституційне забезпечення адаптивної аграрної політики має формуватися як система постійного навчання держави на основі даних, практичного досвіду і зворотного зв'язку від учасників агропродовольчої системи. У воєнних умовах воно забезпечує швидкість і адресність реагування, а в післявоєнний період – узгодженість відновлення, модернізацію та інтеграцію до європейського простору. Саме інституційна спроможність визначатиме, чи стане адаптивна аграрна політика реальним інструментом розвитку, чи залишиться декларативним набором цілей.

Для підвищення інституційної спроможності аграрної політики доцільно запровадити принцип багаторівневої відповідальності. Центральний рівень має формувати стратегічні правила, фінансові інструменти, стандарти даних і загальні критерії підтримки. Регіональний рівень повинен забезпечувати координацію між громадами, оцінювання територіальних потреб і узгодження інфраструктурних пріоритетів. Місцевий рівень має відповідати за первинну ідентифікацію проблем, комунікацію з виробниками, участь у формуванні продовольчих резервів і реалізацію локальних програм. Такий розподіл дозволяє уникнути як надмірної централізації, так і хаотичної децентралізації.

Нормативне забезпечення адаптивної політики повинно містити механізми правової гнучкості. Йдеться про можливість швидкого перегляду підзаконних актів, запуску тимчасових програм підтримки, застосування спеціальних процедур для постраждалих територій, спрощення доступу малих виробників до допомоги та водночас збереження вимог прозорості. Важливо, щоб кожне тимчасове рішення мало визначену мету, строк дії, відповідального виконавця, критерії завершення та механізм звітування. Це дозволяє поєднати швидкість реагування з правовою визначеністю. Інституційна роль публічних фінансів полягає не лише у виділенні коштів, а й у формуванні стимулів для бажаної поведінки учасників аграрного сектору. Якщо бюджетна підтримка надається без зв'язку з результатами, вона може закріплювати залежність від держави. Якщо ж вона пов'язана з відновленням виробництва, створенням робочих місць, розвитком переробки, дотриманням стандартів якості, участю у місцевих продовольчих ланцюгах або впровадженням сталих технологій, то публічні фінанси стають інструментом модернізації. Тому інституційний дизайн програм підтримки має включати чітку логіку очікуваного ефекту.

В умовах масштабної міжнародної допомоги важливим є створення механізму донорської координації в аграрній сфері. Різні програми можуть підтримувати розмінування, кредитування, техніку, насіння, переробку, логістику, дорадництво або розвиток громад. Без координації виникає ризик дублювання, нерівного доступу територій до ресурсів і складності звітування для отримувачів допомоги. Єдина

координаційна платформа дозволила б узгоджувати потреби, карти проєктів, пріоритети відновлення та стандарти моніторингу, зберігаючи при цьому автономію окремих програм і партнерів. Антикорупційний і прозорий характер інституційного забезпечення має принципове значення для довіри до адаптивної аграрної політики. Програми підтримки повинні містити відкриті критерії відбору, електронні заявки, простежуваність рішень, можливість оскарження, публічну звітність і незалежний аудит. Особливо це важливо в ситуаціях, коли підтримка надається в умовах дефіциту ресурсів і високої конкуренції між отримувачами. Прозорі процедури зменшують ризик політичного чи адміністративного впливу, а також підвищують готовність міжнародних партнерів брати участь у фінансуванні відновлення.

Інформаційна інтеграція має охоплювати не тільки державні реєстри, а й дані громад, банків, логістичних операторів, супутникового моніторингу, аграрних асоціацій і міжнародних програм. Проте інтеграція даних повинна здійснюватися з дотриманням принципів безпеки, мінімізації персональних даних і чіткого визначення прав доступу. Для адаптивної аграрної політики важливо, щоб інформація була не просто зібрана, а перетворена на управлінські рішення: рейтинги ризику, пріоритети підтримки, сигнали раннього попередження та оцінку ефективності програм. Серед інституційних ризиків особливо небезпечними є дублювання повноважень, відсутність відповідального суб'єкта, надмірна складність процедур, розрив між центральними рішеннями і місцевими потребами, слабкий моніторинг результатів та низький рівень комунікації з виробниками. Подолання цих ризиків потребує не лише нових нормативних актів, а й зміни управлінської культури. Адаптивна політика має спиратися на регулярний зворотний зв'язок, готовність визнавати неефективні інструменти, відкритість до корекції рішень і професійну взаємодію між державою, бізнесом та громадами.

Післявоєнна дорожня карта інституційного забезпечення може включати кілька послідовних кроків: інституційну інвентаризацію повноважень; створення єдиного переліку агропродовольчих ризиків; розроблення типових планів продовольчої стійкості громад; інтеграцію цифрових даних; перегляд бюджетних програм за критеріями результативності; посилення дорадчих служб; запровадження системи моніторингу відновлення аграрної інфраструктури; розширення участі виробників у консультаціях; узгодження національних механізмів підтримки з європейськими стандартами. Така послідовність дозволяє перейти від фрагментарних рішень до системної політики [4].

Наукові та освітні установи можуть відігравати роль інституційних посередників між державою і практикою. Вони здатні розробляти методики оцінювання ризиків, проводити аналіз ефективності програм, готувати кадри для громад і органів влади, забезпечувати експертний супровід проєктів відновлення та поширювати успішні практики. Для аграрної політики це особливо важливо, оскільки багато рішень мають поєднувати економічні, технологічні, екологічні та соціальні аспекти. Без наукового супроводу інституційна адаптивність може звестися лише до оперативного адміністрування.

Соціальний діалог є ще одним елементом інституційного забезпечення. Аграрна політика впливає на різні групи: великі агрохолдинги, фермерів, сімейні господарства, переробників, найманих працівників, споживачів, громади та місцевий бізнес. Інтереси цих груп не завжди збігаються, тому адаптивна політика має створювати майданчики для узгодження позицій. Публічні консультації, дорадчі ради, регіональні аграрні форуми та електронні механізми зворотного зв'язку дозволяють виявляти проблеми до того, як вони переростають у конфлікти або знижують ефективність державних програм.

Отже, інституційне забезпечення адаптивної аграрної політики має бути зорієнтоване на створення не разових організаційних рішень, а сталої системи спроможностей. Її ключовими ознаками є чіткий розподіл відповідальності, доказовість рішень, прозорість фінансування, цифрова інтеграція, участь громад і виробників, кадрова підготовка, міжнародна координація та регулярне оцінювання результатів. Саме така система здатна забезпечити узгоджений перехід від воєнної стійкості аграрного сектору до його післявоєнного оновлення.

Важливою умовою інституційної адаптивності є спрощення адміністративних процедур без втрати контролю. У кризових умовах надмірна бюрократизація ускладнює доступ виробників до підтримки, особливо для малих фермерів і громад, які не мають достатніх кадрових ресурсів. Водночас спрощення не повинно означати непрозорості. Оптимальним є підхід, за якого заявник подає мінімальний набір даних, а держава перевіряє їх через наявні реєстри, забезпечує електронний слід рішення і публікує агреговану інформацію про результати програм. Це підвищує швидкість, довіру і керованість політики.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Проведене дослідження засвідчує, що в умовах воєнних і післявоєнних змін адаптивна аграрна політика України неможлива без належного інституційного забезпечення. Його сутність полягає не лише в наявності нормативної бази чи органів управління, а в здатності інституцій узгоджено діяти, швидко реагувати на ризики, працювати з даними, підтримувати різні категорії виробників і враховувати територіальну специфіку продовольчої стійкості. Обґрунтовано, що інституційний механізм адаптивної аграрної політики має включати стратегічний, нормативно-правовий, координаційний, фінансово-ресурсний, цифрово-аналітичний, територіальний, інфраструктурно-відновлювальний та євроінтеграційний контури. Їх

інтеграція дозволяє перейти від фрагментарного реагування на окремі проблеми до системного управління аграрним сектором як складовою продовольчої, економічної та територіальної безпеки держави. Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні показників інституційної спроможності адаптивної аграрної політики, методи оцінювання ефективності регіональних планів продовольчої стійкості, моделей координації відновлення аграрної інфраструктури та механізмів узгодження українських інструментів підтримки з європейськими правилами сільського розвитку, державної допомоги й продовольчої безпеки.

Література

1. Нів'євський О., Мартишев П., Кваша С. Agricultural Policy in Ukraine. 2023. arXiv:2305.01478. URL: <https://arxiv.org/abs/2305.01478>.
2. Нів'євський О., Нейтер Р., Галиця О., Мартишев П., Донченко О. Non-refunding of VAT to soybean exporters or economic impact of Soybean amendments. 2023. arXiv:2305.01559. URL: <https://arxiv.org/abs/2305.01559>.
3. Бородіна О. М., Прокопа І. В. Інклюзивний сільський розвиток в Україні: наукова доповідь. Київ : ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2020.
4. Аграрний і сільський розвиток для зростання та оновлення української економіки : наукова доповідь / за ред. О. М. Бородіної, О. В. Шубравської. Київ : ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2018.
5. Лупенко Ю. О., Месель-Веселяк В. Я. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. Київ : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2012.
6. Kyiv School of Economics. Agricultural War Damages, Losses, and Needs Review. Kyiv : KSE Agrocenter, 2024. URL: <https://kse.ua/>.
7. FAO. Ukraine: Impact of the war on agriculture and rural livelihoods in Ukraine. Rome : Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2022. URL: <https://www.fao.org/>.
8. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-%D1%80>.
9. Про засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку : Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.
10. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20>.
11. План України для Ukraine Facility. 2024-2027. Київ : Кабінет Міністрів України, 2024. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>.
12. World Bank, Government of Ukraine, European Union, United Nations. Ukraine: Fourth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4), February 2022 - December 2024. Washington, DC : World Bank, 2025.

References

1. Nivievskiy, O., Martyshev, P., & Kvasha, S. (2023). Agricultural Policy in Ukraine. arXiv:2305.01478. <https://arxiv.org/abs/2305.01478>.
2. Nivievskiy, O., Neyter, R., Halytsia, O., Martyshev, P., & Donchenko, O. (2023). Non-refunding of VAT to soybean exporters or economic impact of Soybean amendments. arXiv:2305.01559. <https://arxiv.org/abs/2305.01559>.
3. Borodina, O. M., & Prokopa, I. V. (2020). Inkluzivnyi sil'skyi rozvytok v Ukraini: naukova dopovid [Inclusive rural development in Ukraine: scientific report]. Kyiv: Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
4. Borodina, O. M., & Shubravskaya, O. V. (Eds.). (2018). Ahrarnyi i sil'skyi rozvytok dlia zrostantia ta onovlennia ukraïnskoï ekonomiky: naukova dopovid [Agrarian and rural development for the growth and renewal of the Ukrainian economy: scientific report]. Kyiv: Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
5. Lupenko, Yu. O., & Mesel-Veseliak, V. Ya. (Eds.). (2012). Stratehichni napriamy rozvytku sil'skoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku [Strategic directions for the development of Ukrainian agriculture until 2020]. Kyiv: NSC Institute of Agrarian Economics. [in Ukrainian].
6. Kyiv School of Economics. (2024). Agricultural War Damages, Losses, and Needs Review. Kyiv: KSE Agrocenter. <https://kse.ua/>.
7. FAO. (2022). Ukraine: Impact of the war on agriculture and rural livelihoods in Ukraine. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations. <https://www.fao.org/>.
8. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024). On approval of the Food Security Strategy of Ukraine for the period until 2027 and the operational action plan for its implementation: Order No. 684-r of July 23, 2024. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-%D1%80> [in Ukrainian].
9. Verkhovna Rada of Ukraine. (2004). Law of Ukraine On the Principles of State Agrarian Policy and State Rural Development Policy No. 1877-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15> [in Ukrainian].
10. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). Law of Ukraine On Administrative Procedure No. 2073-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20> [in Ukrainian].
11. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024). Ukraine Plan for the Ukraine Facility 2024-2027. Kyiv. <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/> [in Ukrainian].
12. World Bank, Government of Ukraine, European Union, & United Nations. (2025). Ukraine: Fourth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4), February 2022 - December 2024. Washington, DC: World Bank.